

PROJEKT ROZVOJA VIDIECKEHO TURIZMU A AGROTURIZMU V REGIÓNE KYSÚC

Martin Priečko

Vidiecka turistika a agroturizmus sa v súčasnej dobe stali pomerne frekventovanými pojmami nielen medzi kultúrnymi a vedeckými pracovníkmi, ale i laickou verejnosťou. Spoznávanie kultúrnych tradícií, osobitne špecifik jednotlivých regiónov sveta sa dnes považuje za jedno z najvýnosnejších odvetví priemyslu. Globálny trend masového turizmu neobchádza i Slovensko – krajinu síce malú rozlohou, ale bohatú na prírodné, kultúrne a historické danosti.

Objektom záujmu dnešného turistu už nie je len poznávanie kultúrno-historických špecifik, ale i spôsob života a kultúrne tradície obyvateľov jednotlivých regiónov. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že celosvetový trend v oblasti turizmu smeruje od masového turizmu vo veľkých prímorských letoviskách k vidieckemu turizmu, agroturizmu a ekoturizmu. „Západný“ turista už nevyhľadáva len slnečné pláže, lagúny, hotely, bazény, ale začína sa orientovať na ekologicky čisté, priemyslom nedotknuté, odľahlé kúty s relatívne zachovanými kultúrnymi tradíciami, uchránenými pred unifikačnými tendenciami globalizovaného sveta.

Na Slovensku ako v transformujúcej sa postkomunistickej krajine existuje i napriek vyššie uvedeným predpokladom celý rad prekážok, ktoré bránia rýchlejšiemu rozvoju tejto výnosnej ekonomickej aktivity. O tom, čo všetko na Slovensku prispieva k regresii rozvoja vidieckej turistiky ako revitalizačného činiteľa súčasného vidieckeho prostredia, má ambíciu pojednávať i tento príspevok.

Štruktúra príspevku však nezodpovedá charakteru vedeckej štúdie, ale ako už z názvu vyplýva, ide o projekt. Tejto skutočnosti je následne prispôsobené i radenie jednotlivých kapitol. Vypracovaním tohto projektu sme sa snažili poukázať na využívanie etnologických poznatkov pri riešení niektorých súčasných problémov. Jednou z oblastí využitia etnológie sa ukazuje práve oblasť vidieckeho turizmu a agroturizmu.

Cieľom našej práce nebolo podať nejaký návod na odstránenie príčin zaostávania regiónu v rámci aktivít vidieckeho cestovného ruchu, ale zhodnotenie dnešného stavu, prípadne upozornenie na spomínané príčiny a poukávanie na kultúrne, prírodné a historické zdroje, z ktorých by mohli budúce projekty a plány rozvoja regiónu vychádzať.

Pri vypracovaní témy sme sa opierali o štúdium literatúry, ktorá nám bola sprístupnená využitím bibliografie: *Cestovný ruch a agroturistika ma Kysuciach (zost. Ďurná, S.). Kysucká knižnica, Čadca 2000*. Závěry práce sa opierali aj o výsledky marketingového prieskumu, ktorý bol realizovaný formou ankety a interview s hovorcom folklórnej skupiny *Ludová hudba spod Ladonhory*.

1. Z á k l a d n é p o j m y

V súčasnej dobe sa pojmy agroturistika, vidiecky turizmus dostávajú do pozornosti každého kultúrneho pracovníka. Stali sa frekventovanými z hľadiska ich obsahu a používania v jazyku. Preto považujeme za dôležité ich v úvodnej časti vysvetliť.

Agroturistiku a turistiku vidieka zaraďujeme medzi zložky cestovného ruchu ako ich strešného pojmu. Termínom cestovný ruch sa označuje *súbor činností zameraných na uspokojovanie potrieb ľudí súvisiacich s cestovaním a pobytom osôb mimo miesta trvalého bydliska a zvyčajne vo voľnom čase s cieľom zotavenia, poznávania, vyžitia a pod.* (PATÚŠ, 1996,118).

Vidiecky cestovný ruch ako jedna z foriem cestovného ruchu je opäť definovaná ako *súbor činností spojených s návratom k prírode, s možnosťami ubytovania v rodinách, vidieckych domoch, t.j. vo vidieckom prostredí* (PATÚŠ,1996,118).

Nezriedka sa tento pojem zamieňa s pojmom agroturistika najmä v súvislosti s návratom mestského človeka na vidiek, resp. z hľadiska ekonomického - agroturistika i vidiecka turistika sú považované za doplnkové zdroje príjmov lokality. Avšak pojem turistika vidieka je považovaný za všeobecnejší, pretože termín agroturistika podľa následnej definície je užšie špecifikovaný v závislosti od cieľa a náplne dovolenkového pobytu. Pod pojmom agroturistika sa teda *rozumejú rekreačné aktivity, umožňujúce dovolenkový pobyt na vidieku, spojený s využívaním turistických služieb, spoznávaním života roľníka, alebo s aktívnou účasťou v poľnohospodárskom výrobnom procese* (tt,1993,5).

2. T e o r e t i c k é v ý c h o d i s k á

Slovensko má veľmi dobré podmienky pre rozvoj cestovného ruchu, t.j. i pre jeho súčasti – agroturistiku a vidiecku turistiku. Popri prírodných danostiach ako sú hory, jaskyne, vodné plochy, liečivé a minerálne pramene, pestrá flóra, fauna, ponúka hodnotné historické stavby a komplexy, kultúrne pamiatky, kaštiele, zámky, objekty ľudovej architektúry, folklórne prejavy, tradičné remeslá, a pod.

V posledných desaťročiach sa javí rozvoj turizmu vo vidieckych oblastiach Slovenska vhodným programom na znovaoživenie ekonomiky a zníženia nezamestnanosti. Danej skutočnosti napomáha aj celosvetový trend, ktorý smeruje od masového turizmu na veľkých prímorských letoviskách k vidieckemu turizmu, agroturizmu a ekoturizmu. Klientela zo západnej Európy vyhľadáva ekologicky nezávadné oblasti, ktoré neboli postihnuté priemyselnou výrobou. V budúcnosti tie regióny, ktoré investujú do turistickej infraštruktúry, môžu si zabezpečiť relatívne jednoduchý zdroj príjmov a zníženie nezamestnanosti (SLOVÁK,1995,131).

Niektoré z regiónov Slovenska prešli viacerými zmenami vo výrobnej štruktúre priemyselnej výroby. Jedným z postihnutých regiónov bol aj región Kysúc, kde došlo k značnej zmene v oblasti priemyselnej produkcie (strojársky, textilný, drevársky priemysel), čo spôsobilo značný ekonomický pokles a vysokú mieru nezamestnanosti. Región Kysúc patrí k tým častiam Slovenska, ktoré sa vyznačujú najväčšou nezamestnanosťou. Z toho dôvodu zodpovední pracovníci miestnych úradov i viacerí odborníci sa snažia hľadať, prípadne vytvárať také podmienky, ktoré by podporili rozvoj tých činností, prostredníctvom ktorých by boli efektívne využité existujúce prírodné, vodné a kultúrno-historické zdroje a v rámci ich využitia by napomáhali rozvoju vidieckej turistiky.

S rozvojom vidieckej turistiky je spojený aj jeden z faktorov pre zlepšenie súčasnej ekonomickej situácie organizácií a podnikateľov, hlavne v podhorských a horských oblastiach. Cestovný ruch sa podieľa viac ako 5 % na celosvetovom predaji tovaru a služieb a zaraďuje sa tak k najúspešnejším odvetviam svetovej ekonomiky. V západoeurópskych krajinách prináša až 10 % nových pracovných príležitostí ročne (r,2000,3).

Podľa analýz Slovenského združenia vidieckej turistiky a agroturistiky (SZVTA) z roku 2000 vyplýva, že rozvoj agroturistiky sa pohol na Slovensku rásnejším krokom vpred a predpokladá sa, že časom môže jej podiel dosiahnuť 30 – 40 %, neskôr až 50 % na celosvetovom obrate cestovného ruchu na Slovensku (r,2000,3) (SOUKUPOVÁ,1998,4).

Na základe podobných prieskumov tejto organizácie patria Kysuce podľa odborníkov k regiónom s veľmi dobrými podmienkami pre rozvoj agroturistických aktivít. Boli zaradené do tretej kategórie po turistických oblastiach tzv. prvej a druhej kategórie ako Vysoké Tatry, Nízke Tatry, Malá Fatra, Slovenský Raj a Bratislava – vidiek. Z toho vyplýva, že Kysuce patria k regiónom s bohatým kultúrno–historickým potenciálom a ešte relatívne neporušenými prírodnými útvarmi, avšak s nedostatočnou komplexnosťou služieb, slabou propagáciou, vzájomnou podnikateľskou a úradníckou nekoordinovanosťou.

Na spomínaných skutočnostiach je postavený i tento projekt, ktorého realizácia dáva návrh na odstránenie spomínaných negatív, pričom musí dôjsť k vzájomnej kooperácii všetkých zúčastnených strán a subjektov s využitím pomoci zahraničných organizácií a ich skúseností, ktoré našli v Slovensku krajinu s dostatočne bohatým a slabo využitým kultúrno–historickým potenciálom v náväznosti na relatívne nenarušené prostredie.¹

Ťažisko projektu je postavené na bohatých prírodných i kultúrno–historických zdrojoch regiónu. Z tohto dôvodu sa v ďalšej časti snažíme charakterizovať príslušný kultúrno–historický potencional, ktorého existencia tvorí potrebnú nosnú základňu následného rozvoja turistiky regiónu.

3. Charakteristika kultúrno-historického potenciálu regiónu

Pre Kysuce ako región tretej turistickej kategórie musí byť charakteristický určitý počet kultúrnych, historických, športových a rekreačných aktivít. Podstatnú zložku teda musí zákonite zaberat' kultúrno–historický potencional. Z dôvodu širokej rozmanitosti jednotlivých častí som sa snažil daný potencional regiónu rozčlenit' do nasledujúcich 10 skupín:

- a) *kultúrne inštitúcie* – Kysucké múzeum v Čadci, Múzeum ľudovej architektúry (skanzen) vo Vychylovke s obnovenou lesnou úvrat'ovou železnicou v Bystrickej doline vyhlásenú za pamiatku UNESCO, Kysucká galéria v Čadci, Galéria Pavla Mušku v Kysuckom Novom Meste, Kysucká hviezdáreň v Kysuckom Novom Meste, Experimentálna knižnica v Čadci, miestne knižnice v Kysuckom Novom Meste a Turzovke, kiná v Čadci a Kysuckom Novom Meste, množstvo ďalších lokálnych inštitúcií – kín, kultúrnych domov, amfiteátrov, osvetových stredísk, kultúrnych stredísk, Centier voľného času, záujmových krúžkov a občianskych združení.
- b) *historické stavby a archeologické náleziská* – kaštiele v Radoli a Oščadnici, historické jadro Kysuckého Nového Mesta (renesančné a barokové meštianske domy – budova bývalého pivovaru, domy s arkádami, budova dnešnej knižnice), ľudové architektonické objekty v Povine – Tatarovciach, Hornom Vadičove, Čiernom, Skalitom, Dlhej nad Kysucou, Starej Bystrici, mlyna a pily v Nesluši, archeologické nálezisko Koscelisko, archeologické vykopávky z hrebeňov Kysuckej vrchoviny (opevnenia kultúr Doby bronzovej, ľudu púchovskej kultúry) vystavené v expozícií Staršie dejiny Kysúc a mnohé ďalšie archeologické náleziská a historické stavby oblasti Horných Kysúc.

---

¹ O región Kysuce sa zaujímajú popredné britské, švajčiarske organizácie (Daniel Fisher and Partner), dánske a pod.

- c) *sakrálné stavby* - Kostol Sv. Jakuba v Kysuckom Novom Meste zo 14. storočia, prestavaný v barokovo–klasicistickom štýle z konca 18. storočia, neorománsky Mariánsky kostol z roku 1905 s barokovým súsoším Kalvárie v bočnej kaplnke (Kysucké Nové Mesto), Barokový kostol s vnútorným barokovým zariadením z 18. storočia v Čadci, Neogotický chrám z 19. storočia v Čiernom, Klasicistický kostol z 19. storočia v Nesluši, Neogotický kostol postavený na mieste dreveného kostolíka z roku 1870 s oltárnym obrazom Narodenia Panny Márie od Jozefa Božetecha Klemensa z roku 1879 a klasicistickou farou z 19. storočia v Makove, Neskorobarokový kostol z roku 1794 v Skalitom, Neogotický kostol na oltári s obrazom Panny Márie od Jozefa Božetecha Klemensa z roku 1875 v Staškove, Klasicistický kostol z roku 1791 v Zákopčí, Barokový kostol s vnútorným barokovým vybavením z roku 1752 vo Vyskej nad Kysucou, Neorománsky kostol z 19. storočia v Krásne nad Kysucou, Barokový kostol z roku 1759 so sériou obrazov od Jozefa Božetecha Klemensa z rokov 1873 – 1882 v Turzovke, ďalšie kostoly, kostolíky, kaplnky, kríže a Božie muky, ktorými sú posiate chotáre kysuckých obcí.
- d) *memoriálne objekty a pamätné izby* – najstaršia dochovaná plastika sv. Jána Nepomuckého postavená na pamiatku morovej epidémie z 18. storočia v Kysuckom Novom Meste, v Turzovke stojí busta Milana Rastislava Štefánika od roku 1924, pomník Jána Palárika pred farou v Rakovej, busta spisovateľa Petra Jilemnického v Čadci od roku 1955, busta Dr. Ivana Hálka v areáli nemocnice v Čadci od roku 1972, pomník Rudolfa Jašíka pred školou v Podvyskej, pamätník ničivého požiaru mesta z roku 1910 v Kysuckom Novom Meste, osobitnú skupinu tvoria *pamätné tabule* (PT) – PT na pamiatku sídla Národnej Rady slovenskej z roku 1848 v Čadci, PT Dlhomíra Poľského od roku 1937 v Kysuckom Novom Meste, PT na dome narodenia Jána Palárika v Rakovej od roku 1947, PT Rudolfa Jašíka v Turzovke a PT Petra Jilemnického v Čadci. Ďalšiu skupinu tvoria *pomníky* obetiam I. a II. svetovej vojny. Takmer v každej kysuckej obci sa nachádzajú pamätné tabule odhaľované miestnym občanom padlým počas bojov I. a II. svetovej vojny, prípadne na pamiatku revolučných tradícií. Ako príklady uvádzame pomník s reliéfnou plastikou pri kostole v Rakovej z roku 1947, pomník I.československej partizánskej brigády Jána Žižku v Makove – U Tabulí, mohyla v Dunajove – Skačkove, v Rakovej – U Skákalov, pomník zastreleným z čias SNP v Starej Bystrici a pomník 21 obetiam tragédie zo Semeteša. *Pamätné izby* (PI) tvorili v regióne len 4 objekty, ktoré boli doplnené piatou otvorenou v roku 1995: PI Dr. Hálka

v Čadci, PI Jána Palárika v Rakovej, PI Petra Jilemnického a Rudolfa Jašíka v Turzovke a Andrewa E. Cernana vo Vysokej nad Kysucou.

- e) *prejavy ľudovej kultúry* - z hľadiska ľudovej kultúry významnú inštitúciu tvorí už predtým spomínané Múzeum kysuckej dediny vo Vychylovke, mnohé objekty ľudovej architektúry zachované takmer vo všetkých kysuckých obciach, kopaničiarske objekty, folklórne súbory a skupiny, folklórne festivaly, Etnofilm, stále živé ľudové remeslá (šindliarstvo, stolárstvo, košíkárstvo, tesárstvo, rezbárstvo, kováčstvo, tkáčstvo, plechárstvo, kožušníctvo), rozvinuté tradície doplnkových zamestnaní ako drotárstvo, pltníctvo a pod., udržiavanie výročných obradov napr. fašiangové obchôdzky v Zborove nad Bystricou, Kysuckom Lieskovci, Vadičove, Svrčinovci a pod. Lokality s typickou goralskou a kysuckou gastronómiou, početnými salašmi (Bystrická dolina), známymi pútnickými miestami v Klokočove, Staškove, Turzovke i Korní – Živčákovej, ktoré sa nazývajú Slovenské Lurdy a ďalšie tradičné podujatia ako jarmoky a hody.
- f) *folklórne skupiny a súbory* – z palety lokálnych skupín a súborov výrazne úspechy dosiahli *Jedľovina* (KNM), *Drevár* (Krásno nad Kysucou), *Kysučan* (Vysoká, Čadca), *Súbor piesní a tancov* (Turzovka), *Detská ľudová hudba* (Horný Vadičov), *Kelčovan* (Vysoká, Čadca), *Kozlubek* (Čadca), bratia *Minárikovci*, *Urbaníkovci*, *Pavlusíkovci*, *Drevená muzika* v Hornom Vadičove a pod.
- g) *folklórne, filmové a divadelné festivaly* - Beskydské folklórne slávnosti v Turzovke, Folklórny festival v Ochodnici, Gorálske slávnosti v Skalitom, Folklórny večer pod Ľadonhorou, festival Palárikova Raková, Etnofilm Čadca, festival Heligónka v Očšadnici, festival Divadlo a deti a pod.
- h) *divadelné, ochotnícke a hudobné skupiny* – v regióne existujú 2 divadelné súbory (DS) – DS Kysucké Nové Mesto, DS J. Palárika (Čadca), miestne ochotnícke súbory v KNM, Čadci, Ochodnici, Rakovej a pod, hudobné skupiny – bývalé závodné skupiny pri *ZVL KNM*, *TATRA* a *SLOVENA* Čadca, *SLOVENKA* Turzovka, *DREVINA* Krásno nad Kysucou, *FLUIDUM* Nesluša, *PROFILY* Turzovka, *CYPRICHOVCI* Svrčinovec, *KYSUČANKA* v KNM, Kysucký komorný orchester – *MUSICA KYSUCA* (Čadca).
- i) *pôsobiská a rodiská významných osobností Kysúc* ako A. Bieleka, J. Harantu, O. Jariabka, A. Majera, D. Tatarku, O. Zimku, I. Háľka, F. Húbla a pod.
- j) *športovo-turistické podujatia* - Ski centrum Očšadnica, Makov – Bumbálka, Skalité – Serafinov, Ostré, sánkarska dráha Husárik, sieť turisticko-bežeckých tratí v Javorníkoch, Kysuckej vrchovine a Kysuckých Beskydách, možnosti cykloturistiky, rybolovu a tzv. hubárskej turistiky, Kysucký maratón a pod.

Najnovšie centrá turistiky sú Agroturistické centrum v Korní, Makove, Novej Bystrici a Rudine, sanatórium v Kasárňach, vodná nádrž Nová Bystrica – Riečnica.

Pre dôkladnejší rozbor sme si vybrali folklórnu skupinu *Ludová hudba spod Ladonhory* z Dolného Vadičova, kde cez jeho históriu a súčasnú existenciu sa dá určiť jeho budúca funkcia v rámci rozvoja agroturistických a turistických aktivít na vidieku.²

Je to pomerne mladá folklórna skupina, ktorá sa do súčasnej podoby vykryštalizovala až v polovici roku 1997. Predtým každý zo súčasných stabilných štyroch členov skupiny pôsobil v svojich vlastných *muzikách* (bratia P. a J. V. pôsobili v súbore *Jedľovina*, J.V. v *Ludovej hudbe Mira Bizíka*). Súčasnú zloženie pozostáva z *primáša* M.U., *druhé husle* hrá P.V., *kontru* Ja.V. a na *nebeskú basu* J.V.. Ich hudba nadviazala na 600-ročnú tradíciu tzv. drevenej muziky, ktorá vo Vadičovskej doline má dlhý kontinuálny vývoj. Vadičovská dolina patrí k tým častiam Slovenska, ktoré sú charakteristické bohatstvom folklórnych skupín na tak malom území (Podobne ako v susednej Terchovej, v obciach Horného a Dolného Vadičova pôsobí niekoľko folklórnych skupín. Okrem už spomínanej, sú to bratia *Minárikovci*, *Urbaníkovci*, *Ludová hudba M. Bizíka*, detská skupina bratov *Pavlusíkovcov* a pod.). Počas takmer štvoročného pôsobenia skupina absolvovala množstvo vystúpení. Pravidelne sa zúčastňuje celoslovenských folklórnych festivalov vo Východnej, Terchovej, Detve, lokálnych podujatí (Ochodnica, Turzovka, Skalité) a samozrejme nesmie chýbať na festivale pod názvom *Folklórny večer pod Ladonhorou*, ktorého sú hlavným organizátorom. Za krátke obdobie svojej činnosti dosiahli členovia vadičovskej *muziky* viaceré úspechy. Za najväčšie považujú vydanie vlastného CD-nosiča pod názvom *Vajčovy*, *Vajčovy*, vystúpenia na popredných domácich a zahraničných folklórnych slávnostiach (Čechy, Poľsko, Bulharsko, Švédsko, pravidelne navštevujú Slovákov vo Vojvodine). Okrem obľuby folklórnych podujatí, vadičovská *muzika* nesmie chýbať pri veľkonočnej oblievačke, fašiangovej obchôdzke, pochovávaní basy, počas Vianočných sviatkov, počas ktorých skupina tvorí nepredstaviteľnú animačnú a koordinačnú zložku.

Pri výbere podujatí čerpá *Ludová hudba spod Ladonhory* zo svojho osobitého postavenia v regióne. Navyše je naviazaná na celoslovenskú sieť folklórnych podujatí, súborov a skupín, čím sa dostala do popredia záujmu viacerých organizátorov. Zvýšenie záujmu o vadičovskú *muziku* potvrdzuje výpoveď hovorca skupiny (J.V., 1967): „*To už ňeňí týžňa, čo by sme nemal'i, gd'e hrat'. Furt je nječo, rad'i hocgde id'eme.*“

---

² Informácie o existencii folklórnej skupiny *Ludová hudba spod Ladonhory* sú získané na základe interviewu s hovorcem skupiny (J.V.), narodeným v roku 1967 v Žiline, bytom Dolný Vadičov.

Repertoár majú muzikanti postavený výlučne na domácom základe, t.j. vychádzajú len z piesní Vadičovskej doliny. Existencia ich skupiny je typickým príkladom tzv. *drevenej muziky*, od čoho nechcú ustúpiť, hoci na mnohých zahraničných a celosvetových vystúpeniach, kde reprezentujú nielen obec, región ale i Slovensko, sú nútení siahnuť po širšom regionálnom, resp. slovenskom repertoári.

Charakteristickou črtou ich lokálpatriotizmu nie je len predvádzaná muzika, piesne, ale na druhej strane i originálny odev a hudobné nástroje, ktoré zdedili po starých muzikantoch. „*Moja basa, čo mám, tá ma už aspoň ze pajesiat rokov, stále hrá, jak nová. Čo by som ju meňil, keď na nej hrali naši starí otcovia. Odef to je tipický vajčofski, aj ornament, aj pierká. Ale už je šití s nového materjálu, aby dlhšie vidržal, keď sa opere*“ (J.V., 1967).

Svoje hudobné nadanie sú pripravení odovzdávať ďalej, tak ako oni pokračujú v *šlapajach* svojich otcov, vychovávajú si svoju *mlad'* na ďalšie prezentovanie typickej *drevenej vajčovskej muziky spod Ladonhory*.

Činnosť folklórnej skupiny vo Vadičovskej doline by mohla byť prínosom pre ďalší rozvoj vidieckeho turizmu v regióne. Už počas svojej krátkej doby trvania stihla prispieť k zviditeľneniu regiónu, zvýšeniu záujmu o ľudovú hudbu, uchovávaniu tradícií predošlých generácií, organizácii folklórneho festivalu (zúčastňuje sa ho okolo sto súborov a folklórnych skupín z celého Slovenska a susedných štátov) a v neposlednom rade i k prezentácii a rozvíjaniu tých aktivít, ktoré charakterizovali Vadičovskú dolinu počas celého obdobia života v nej. Produkcia tejto folklórnej skupiny ukazuje budúce smerovanie lokality z hľadiska ľudovej kultúry, ktoré treba ďalej rozvíjať, pričom nezabúdať na charakteristické špecifické črty, ktoré ju celých šesť storočí existencie zdobili.

4. Z á m e r y p r o j e k t u³

- zviditeľnenie regiónu
- posilnenie rozvoja vidieckeho turizmu v regióne Kysúc
- zvýšenie príjmov podnikateľských subjektov v oblasti agroturistiky
- zvýšenie zamestnanosti v regióne
- tvorba vhodných podmienok pre podnikateľov v oblasti vidieckej turistiky
- podpora podnikateľských subjektov zo strany miestnych samospráv
- zlepšenie vzájomnej prepojenosti a kooperácie jednotlivých zúčastnených strán

- využitie možností zo strany štátnych fondov, zahraničných grantov a projektov, prípadne organizácií, ktoré majú záujem pôsobiť v regióne
- využitie potenciálu domácich organizácií a podporu obyvateľov pri príprave týchto podujatí
- oživenie ľudovej remeselnej a umeleckej výroby
- priblíženie histórie, významných udalostí a osobností regiónu
- podnietenie záujmu o ľudovú architektúru, zvyky, tradičný odev, remeslá a pod.
- zviditeľnenie významu múzeí, galérií a iných technických a historických pamiatok pre široké vrstvy obyvateľov
- zvýšenie vedomia spolupatričnosti medzi obyvateľmi, prípadne identifikácie sa s istými pamiatkami
- obnovenie zmyslu zaniknutých sídiel (kopaníc, cholvarkov, salašov) a ich využitie pre agroturistiku
- zviditeľnenie špecifickostí regiónu v rámci rozvoja vidieckej turistiky
- oživenie aktivít spojených s vidieckym turizmom , ktoré boli doposiaľ mimo záujem
- vytvorenie podmienok pre vznik nových agroturistických centier

5. Ciele projektu

- trvalé zdroje pracovných príležitostí
- trvalé zdroje príjmov pre región
- zriadenie nových informačných stredísk, ktoré by napomáhali prezentácií konkrétnych turistických centier
- tvorba rozšírenej spolupráce subjektov z mestskými samosprávami, organizáciou SZVTA, ministerstvami, vysokými školami a medzinárodnými organizáciami v oblasti agroturistiky a vidieckej turistiky
- vytvorenie stratégie a plánu rozvoja regiónu
- propagácia regiónu cez rôzne cestovné kancelárie, medzinárodné organizácie, informačné centrá a SZVTA
- *vytvorenie kalendáru spoločensko – kultúrnych podujatí, sviatkov, výročných zvykov a regionálnych slávností (OSTRIHOŇOVÁ,1995,101).*

---

³ Zámery a ciele projektu sú vypracované na základe štúdia príslušnej literatúry, ktorá mala podobné zameranie. Zápis pomocou odrážok vyplýva z teórie tvorby kultúrneho podujatia v rámci prednášok Manažmentu kultúry

- rozšíriť nové turistické príležitosti
- realizácia preškolenia a prípravy nových odborníkov v oblasti vidieckej turistiky
- vydávanie príručiek pre podnikateľov a periodík vidieckej turistiky
- obnova činnosti niektorých ochotníckych divadiel a súborov
- tvorba nových agroturistických centier
- utuženie kontaktov s rodákmi a presídlencami
- zriadenie nových miestnych expozícií, prípadne obnovenie už existujúcich pamiatok

6. Nositelia projektu

Nositeľmi projektu sú konkrétne podnikateľské subjekty a firmy, ktoré majú záujem o rozvoj vidieckych a agroturistických aktivít, prípadne miestne samosprávy alebo medzinárodné organizácie zaoberajúce sa vidieckou turistikou. Ako príklady spomeniem už existujúce subjekty v tejto oblasti na Kysuciach, na ktorých úspešnú činnosť by bolo potrebné nadviazať:

AGRO v Snežnici, *Drevstav* v Korní, *PM Company* v Čadci, *ABEL Plus s.r.o.* v Svrčinovci, *K – TEN Company* v Žiline, *CISS Rudina*, *Pastorek* v Makove a pod.

7. Cieľová skupina

Potencionálni záujemcovia o tento druh turistiky sú najmä zahraniční turisti nielen z Poľska, Maďarska, Ukrajiny, Čiech a Holandska, ale aj ostatných krajín Západnej Európy. Zároveň je projekt určený pre široké vrstvy domácich turistov, pre ktorých sú agroturistické centrá ochotné vytvoriť, čo najvýhodnejšie podmienky (cenové, stravovacie a pod.).

8. Príprava odborníkov

Pri príprave budúcich odborníkov tejto oblasti je potrebné využiť ponúkané služby od zahraničných organizácií, ktoré majú záujem o zaškolenie budúcich pracovníkov, prípadne organizovať niekoľko týždňové kurzy alebo študijné pobyty v zahraničí. Z hľadiska potenciálu regiónu Kysúc vhodne zapadajú do tejto koncepcie – Hotelová škola v Čadci, SOU v Kysuckom Novom Meste, ktoré v tomto školskom roku (2000/2001) otvorilo štvoročný študijný odbor: *agropodnikateľ – turistika na vidieku* v rámci programu SAPARD na podporu poľnohospodárstva a vidieckeho rozvoja. Po ukončení štúdia by absolventi mali ovládať vedomosti z dejín a kultúry regiónov, regionálneho národopisu, umeleckých remesiel,

zvykov, tradícií, špecifik stravovania a podobných zvláštností regiónov. Týmto skutočnostiam sú následne prispôsobené učebné osnovy a odborný výcvik poslucháčov.

V odborných predmetoch sa kladie dôraz na ovládanie *spoločenských noriem a právnych predpisov vo vidieckej turistike, marketingu a turistickému ruchu na vidieku* v rozsahu dvoch hodín týždenne v 2. a 4. ročníku štúdia, kde sa žiaci oboznámia so zostavovaním turistických programov a podnikateľských projektov. Odborný predmet *služby vo vidieckej turistike* zohráva významnú úlohu v záverečných dvoch ročníkoch štúdia, doplnený o výučbu ďalšieho *cudzieho jazyka*.

Povinne voliteľné predmety sú zamerané na teoretickú prípravu osvojenia si technológií pri príprave a stolovaní jedál, osobitostiam servírovania s využitím domácich produktov, prípadne zozbieraných a spracovaných liečivých bylín. V dostatočnej miere odborné predmety pomáhajú poslucháčom získať vedomosti o špeciálnom chove zvierat, rodinnej výchove, ručných prácach so vzorníkmi, základoch poľovníctva a rybárstva. Pri výučbe spomínaných predmetov sa dôraz kladie na zvýrazňovanie špecifik regiónu.

Osobitnú pozornosť venujem predmetu – *regionálny národopis a ľudová kultúra*, ktorý sa vyučuje v rozpätí dvoch hodín týždenne v 3. alebo 4. ročníku štúdia. Obsahová náplň predmetu je rozdelená do 14 tematických okruhov:

1. okruh sa venuje dejinám slovenskej etnografie od počiatkov vzniku vedy až po obdobie Muzeálnej slovenskej spoločnosti,
- 2., 3. a 14. okruh pojednáva o tradičných regiónoch a etnografických oblastiach Slovenska,
4. a 5. okruh sa venuje materiálnej kultúre regiónu (agrárnej kultúre, podomovému obchodu, doplnkovým zamestnaniam, transportu, strave, odevu a výstavbe obydlí),
6. o sociálnej kultúre, rodinných a kalendárnych obradoch,
7. o ľudovej slovesnosti, tancoch, divadle a hudobných nástrojoch,
8. o ľudovom výtvarnom prejave,
9. o metódach a technikách etnologického výskumu,
10. o tradíciách vo vidieckej turistike,
11. o ľudovej strave s dôrazom na regionálne a národné špeciality,
12. o folklóre a duchovnej kultúre,
13. o ľudových remeslách.

Z nepovinných predmetov v rozpätí 8 hodín týždenne z hľadiska národopisu má značné miesto predmet *ľudové tradície na vidieku*.

Každý ročník štúdia je doplnený *odborným výcvikom a exkurziami*, ktoré sa uskutočňujú v okolitých agrofarmách alebo v stravovacích a ubytovacích zariadeniach.

Odborný výcvik je zameraný na získanie odborných zručností pri práci s drevom, obrábaní pôdy a zbere úrody, základom poľovníctva a rybárstva u chlapcov, u dievčat základom ručných prác, pestovaní plodín, zbere a spracovaní liečivých bylín, príprave a stolovaní jedál, dekorácii interiéru a pod.⁴

Celá koncepcia odboru je postavená na skutočnosti, že po úspešnom ukončení odboru môžu absolventi ďalej rozvíjať svoje odborné vzdelanie na fakultách SPU v Nitre, Fakulte cestovného ruchu na UMB v Banskej Bystrici a pod.

9. Propagácia regiónu

Propagácia je jedným z hlavných nedostatkov, ktoré bránia rozvoju vidieckej turistiky v regióne. Zlepšenie propagácie regiónu by sa malo udiat' prostredníctvom zahraničných organizácií, ktoré sa podieľajú na projekte, cez cestovné kancelárie, SZVTA, ktorý každoročne vydáva katalóg vidieckeho turizmu na Slovensku, má vytvorenú databázu vidieckeho turizmu a agroturizmu a podieľa sa na metodických zásadách pre udeľovanie Znamku kvality pre ubytovacie a pohostinské zariadenia tak, ako je to bežné vo vyspelých turistických krajinách v spolupráci s ďalšími profesnými zväzmi by sa mala najneskôr do dvoch rokov novelizovať Vyhláška MH SR č. 125/1995 Z.z.. (r,2000,3).

Ďalšia forma propagácie by sa mala realizovať cez informačné kancelárie po celom Slovensku, kultúrne inštitúcie a ich periodiká, kultúrne a turistické médiá, lokálne médiá a pod.

Jedná z foriem propagácie je členstvo v OECD, čím sa SR dostala do štruktúr európskej agroturistiky. V novembri roku 1997 obhájila SR analýzu rozvoja vidieka na medzinárodnom fóre. Slovensko je taktiež členom štruktúr európskej informatiky EUROGITIS v Štrasburgu, ktorá pripravuje európsky katalóg zariadení v agroturistike (mh,1995,3).

10. Marketingový prieskum

Prieskum bol vykonaný pomocou anketovej výskumnej techniky. Anketa obsahovala 8 otázok (6 otvorených, 2 uzatvorené), ku ktorým postupne zaujal stanovisko každý z oslovených respondentov. Jej samotná realizácia bola vykonaná prostredníctvom pracovníkov jednej cestovnej kancelárie v Kysuckom Novom Meste. Návratnosť vyplnených anketových lístkov bola zabezpečená na mieste, t.j. po vyplnení, spätným odovzdaním pracovníkom cestovnej kancelárie. Otázky boli formulované na základe štúdia príslušnej

---

⁴ Program štúdia odboru agropodnikateľ – vidiecka turistika je prevzatý z Katalógu učebných osnov školského roku 2000/2001, SOU Kysucké Nové Mesto.

literatúry o agroturistike a vidieckej turistike v regióne Kysúc. Z dôvodu lepšej prehľadnosti jej plné znenie uvádzam v nasledujúcej časti.

Anketnej akcie sa zúčastnilo 35 respondentov, ktorí sa vyjadrili k 8 nastoleným otázkam. Z 35 respondentov bolo zastúpených 6 respondentov mužského pohlavia a 29 žien v rozpätí od 20 – 65 rokov. Najpočetnejšiu vzorku tvorili respondenti vo veku od 35 – 45 rokov.

Až 58 % respondentov dáva prednosť dovolenke na Slovensku pred zahraničím, ktorí argumentujú dostatkom prírodných krás a menšími finančnými nákladmi. Zahraničná dovolenka je uprednostňovaná pre morskú klímu, komplexnejšie služby a osobitý druh pamiatok.

Nedostatok voľného času spôsobil, že asi 81 % respondentov si plánuje dovolenku len počas letných mesiacov. Dĺžka trvania je približne dva týždne. Zimné mesiace sú prítťažlivejšie pre mladšiu časť výskumnej vzorky, ktorej jednotlivci uprednostňujú výraznejšie krátkodobé víkendové pobyty počas celého roka. Zimné mesiace sú prítťažlivé pre turistov len z dôvodu lyžiarskej sezóny.

Z hľadiska zamerania dovolenkového pobytu až 32 % respondentov využíva pobyty so športovo–relaxačným zameraním, 25 % respondentov dáva prednosť návšteve kultúrnych podujatí a prehliadke historických pamiatok a taktiež výrazne športovým podujatiam počas dovolenky. Pre 12,5 % respondentov je dovolenka zaujímavá pri kombinácii kultúrno–historického a športového zamerania, čo nemožno považovať tiež za zanedbateľný údaj.

Podľa 90 % zo zúčastnených patrí Slovensko medzi krajiny s dostatkom možností, ktoré dokážu prilákať zahraničnú klientelu, avšak cestovný ruch je u nás v žalostnom stave v závislosti k existujúcim prírodným krásam a historickým pamiatkam. Za najvyhľadávanejšie strediská sú považované zimné lyžiarsko–turistické centrá vo Vysokých a Nízkych Tatrách, Malej Fatre, Roháčoch, cez leto turistické centrá ako Vrátna, Slovenský Raj, kúpeľné a banské mestá.

Kysuce ako región s neporušenou prírodou a určitým kultúrno–historickým potenciálom má určitú perspektívu do budúcnosti, avšak museli by sa výrazne zkomplexniť služby, zefektívniť propagácia, dobudovať diaľničnú sieť, zlepšiť podmienky pre podnikateľov vo vidieckej turistike a znížiť nezamestnanosť. 17 % z respondentov sa k otázkam budúceho rozvoja regiónu nevedelo vyjadriť.

Z ponuky ubytovacích a stravovacích zariadení v regióne si získali najväčšie sympatie u respondentov: osamotená chatová oblasť uprostred nenarušenej prírody, tradičná kysucká izba zdôrazňujúca špecifiká regiónu, horský hotel na hrebene Javorníkov a penzión v blízkosti lyžiarskeho strediska. Na druhej strane ubytovanie v areáli skanzenu a nové agroturistické

centrum získali najnižšie percento sympatií u respondentov, čo potvrdzuje skutočnosť, že agroturistika a turistika na vidieku ešte nezaujali potrebné miesto v ponuke aktivít cestovného ruchu.

Za najpopulárnejšie turistické centrá regiónu sú považované: Ski centrum Oščadnica, skanzen vo Vychylovke, Kysucká hvezdáreň, vodná nádrž Nová Bystrica – Harvelka, jarmok ľudových remesiel. V menšej miere si pozornosť respondentov vyslúžili: agroturistické centrum v Makove, Etnofilm Čadca, archeologické nálezisko Koscelisko a Goralské slávnosti v Skalitom. Najmenej žiadanými pamiatkami sa stali: historické jadro Kysuckého Nového Mesta a výstavy poriadané Kysuckou galériou.

Z uvedených výsledkov prieskumu vyplýva, že pre respondentov ponúka región dostatok príležitostí agroturistického zamerania, ktoré sú pre nich prítiažlivé len na víkendové obdobie, lyžiarske športy a ako tzv. tranzitné strediská (jedodňové zastávky). Na druhej strane však výsledky ankety ukazujú, že respondenti majú záujem o rozvíjanie tých aktivít, ktoré zvyrazňujú špecifickosť regiónu, prípadne pôsobia ako identifikačné činitele pre rodákov i samotných obyvateľov regiónu (kysucká izba, kopaničiarske osídlenie, jarmok tradičných remesiel, skanzen, lesná úvrat'ová železnica, pamätne izby a pod.).

11. Realizácia projektu

Pri realizácii projektu je nutné vychádzať z existujúceho kultúrno–historického potenciálu, nenarušenej prírody, z tradície športovo-turistických podujatí. V návaznosti na spomínané skutočnosti by som na území Kysúc zriadil 6 samostatných turistických oblastí (bystrická, čadčianska, dolnokysucká, goralská, oščadnická a turzovská), ktoré by boli vytvorené na základe polohy, kultúrnej blízkosti, historickej spätosti a existujúcich podobných športovo – turistických atrakcií v lokalitách. Každá zo 6 častí by si vytvorila vlastné koordinačné centrum (1. St. Bystrica, 2. Čadca, 3. Kysucké N. Mesto, 4. Skalité, 5. Oščadnica, 6. Turzovka alebo Makov) a plán rozvoja regiónu v návaznosti na príslušný potenciál a turistické aktivity danej oblasti. Nositeľmi projektov by sa stali miestne samosprávy a miestne podnikateľské subjekty v spolupráci s medzinárodnými poradenskými organizáciami, SZVTA a Ústavom turizmu. Vzájomnú koordináciu týchto centier by usmerňovali regionálne informačné centra v Čadci – centra pre Horné Kysuce, v Kysuckom Novom Meste – stredisku Dolných Kysúc. Vytvorené regionálne kancelárie by priamo spadali pod turisticko–informačnú agentúru pre oblasť Horného Považia a Kysúc, so sídlom v Žiline (vytvorená spolu s miestnymi informačnými centrami v Oščadnici a Čadci z fondu PHARE), čím by sa napojili na celoslovenskú sieť podobných agentúr.

12. Analýza SVOT

Analýza SVOT sa vykonáva na základe hodnotenia silných stránok (výhod), slabých stránok (nevýhod) a príležitostí k prílevu financií do regiónu. K všeobecne považovaným silným stránkam regiónu sa zaraďujú: relatívne nenarušená príroda, výhodná geografická poloha na rozhraní troch štátov s dobrým komunikačným prepojením, relatívne dobre rozvinutá infraštruktúra a výrobné kapacity, silné hodnoty regionálnej histórie a tradícií, výhodná veková štruktúra obyvateľstva s vysokým podielom mladých ľudí a ich vzdelanostnou úrovňou, hustá a dobre značená sieť turistických a lyžiarskych trás, množstvo tradičných sídiel, uchovávajúcich si rôzne zvyky a tradície, historicky zaujímavé okresné mesto – Kysucké Nové Mesto, množstvo kultúrnych pamiatok a budov, archeologické náleziská, veľká paleta miestnych remesiel, zaujímavá domáca kuchyňa, prelínanie slovenskej, goralskej a valašskej ľudovej kultúry, blízkosť Malej Fatry, výhodné autobusové (smer sever – juh), železničné spojenie (blízke uzly Žilina, Bohumín) a vlastné regionálne múzeum, galérie a skanzen so svetovou raritou pod záštitou UNESCO.

Slabé stránky poukazujú na problémy, ktoré vládnu v regióne, prípadne realizácie rôznych projektov poukazujú na nutnosť urýchleného riešenia daných problémov. Medzi všeobecne slabé stránky regiónu sú považované: nedostatočné ubytovacie kapacity (mesto Čadca – najslabšie ubytovacie kapacity na Slovensku), vysoký podiel tranzitných a jednodňových hostí, slabá koordinácia medzi podnikateľmi na regionálnej úrovni, nedostatočne poskytované služby a chýba komplexnosť v ponuke služieb, málo prostriedkov na propagáciu regiónu, nízka sebadôvera obyvateľov podnikateľ, málo pracovných príležitostí na uplatnenie mladých ľudí, ktorí musia hľadať uplatnenie mimo regiónu, a tým sa región ochudobňuje o ich všestranný prínos, devastácia krajiny priemyslom, výrubmi a skládkami, zasmetenie potokov, lesov a riek, izolované aktivity súkromných podnikateľov, slabá stratégia pre rozvoj turizmu v regióne, nedostatočná informovanosť turistov a veľká vzdialenosť od medzinárodných letísk.

Záverom sme sa pokúsili vykonať súpis príležitostí, ktorých realizácia by sa v regióne prejavila všestranným prínosom: rozvoj projektov orientovaných na podporu vidieckej turistiky, rast záujmu o agroturistiku, rekonštrukcia historických objektov, budov a pamiatok, oživenie tradícií, zvykov a obradov, remesiel a činností kultúrnych inštitúcií v regióne, rast záujmu o dovolenku na vidieku, prínos zahraničného kapitálu a predaj výrobkov domácej výroby.

Zhrnutie

Projekt ukazuje, že Kysuce ako región majú predpoklad prilákať domácu i zahraničnú klientelu. Rozvoj cestovného ruchu musí byť postavený na silných stránkach regiónu so stále nenarušenou prírodou, relatívne bohatým kultúrno–historickým potenciálom, strategickou polohou. V prvom rade je potrebné vzbudiť v ľuďoch odhodlanie a sebavedomie k podnikateľským aktivitám v tejto oblasti. Jedna z možností riešenia sa črtá zo spolupráce so zahraničnými organizáciami a vyžívaním štátnych účelových dotácií. Pri presadzovaní projektov by sa mali zúčastnené subjekty dohodnúť na spoločnom postupe, nie izolovanými aktivitami, ako je to známe v súčasnosti.

Prvé výsledky ukazujú, že agroturistické aktivity získavajú na Kysuciach určitú odozvu, je potrebné ich podporiť k ešte väčšej rozvinutejšej činnosti. Na pozitívnych príkladoch treba postaviť tradíciu vzniku ďalších takýchto zariadení, ktoré napomáhajú oživeniu vidieckej ekonomiky, prípadne sebestačnosti lokality, pritom nezabúdať na dostatočnú propagáciu a komplexnosť ponúkaných služieb.

Výsledky prieskumu potvrdili, že potenciónálni zákazníci majú záujem o kultúrne podujatia a historické solitéry, ľudové prejavy, ktoré zvyrazňujú špecifickosť regiónu. Tieto aktivity sa musia vyznačovať určitou autenticitou a štýlovosťou, ktorá vychádza z ľudových tradícií regiónu. Tak napríklad kysucké penzióny sú, v snahe prilákať hostí, dekorované pod vplyvom tzv. unifikovanej hotelovej módy. Kysucká izba by mala byť zriadená v duchu lokálnych tradícií, nie prehnanou výzdobou predmetmi ľudovej tvorby, ktoré nemajú pôvod v regióne (valašky, koberce, výšivky, časti nekysuckého kroja, atď.). Táto skutočnosť môže vyústiť do skutočnosti, že podobné predmety môžu vzbudiť charakter tzv. „gýčov“. Podobne pri výrobe upomienkových predmetov ľudoví remeselníci nedbajú na miestne tradície, ale inšpirujú sa vzormi zo suvenírových obchodov, trhov, jarmokov mimo rodného kraja, čím napodobňujú cudzie návrhy bez poznania patričnej zákonitosti, vytvárajú prostredie, ktoré svojou disharmóniou nijako nenadchýna (KOVAČEVIČOVÁ, 1975, 93).

Príkladnou cestou smerovania a rozvíjania turistiky vidieka sa ukazuje činnosť lokálnych folklórnych skupín, ktoré sa zameriavajú výlučne na interpretáciu a propagáciu tradičného lokálneho repertoáru, pričom obvykle neplnia len funkcie interpretov, ale aj animátorov ľudových tradícií v duchu špecifik lokality.

Oživenie záujmu o turistické aktivity v regióne by malo byť postavené z hľadiska ľudovej kultúry na poukázaní rozmanitosti prejavov ľudovej kultúry regiónu, pričom treba vyzdvihnúť tie prejavy, ktoré ukazujú špecifickosť danej lokality, doliny, prípadne regiónu. Na druhej strane je potrebné zamedziť vzniku tých situácií, ktoré podporujú pri vzniku nových centier

prehnanú „gýčovosť“, ktorá by viedla následne k unifikácii prejavov ľudovej kultúry. A práve v tomto priestore vidím perspektívu práce etnológa, ktorý by svojimi odbornými poznatkami mohol byť prínosom pri rozvíjaní turistiky vidieka (odborné poradenstvo pri tvorbe nových agroturistických centier, pri tvorbe budúcich projektov na oživenie turistiky vidieka a agroturistiky, vypracovanie plánov kultúrnych podujatí jednotlivých lokalít, organizácia kultúrnych podujatí a pod.).

LITERATÚRA

1. CESTOVNÝ RUCH A AGROTURISTIKA NA KYSUCIACH (zost. ĎURNÁ, S.). Kysucká knižnica, Čadca 2000.
2. KOVAČEVIČOVÁ, S.: Vkus a kultúra ľudu. Pallas, Bratislava 1975.
3. mh: Nevyužitú možnosti agroturistiky. In: Hospodárske noviny, roč. 4, č. 209, 1995.
4. OSTRIHOŇOVÁ, A.: Posolstvo kultúrnych tradícií Podpoľania pre rozvoj vidieckej turistiky. In: Podnikanie vo vidieckom turizme a agroturizme na Slovensku. Réka, Bratislava 1995.
5. PATÚŠ, P. a kol.: Rukoväť podnikateľa. EF UMB Banská Bystrica, Cestovateľ 1996.
6. r: Doplnková forma s osobitným postavením. In: Roľnícke noviny, č. 187, 2000, s. 3.
7. SLOVÁK, J.: Rozvoj vidieckeho turizmu v regióne Severný Gemer. In: HÚSKA, J. a kol.: Agroturistika, príroda a poľnohospodárstvo. VŠPg, Nitra 1995.
8. tt: Spoznávanie života a práce roľníkov. IN.: Slovenský denník, roč. 4, č. 140, 1993.

BIBLIOGRAFIA

- CINKOVÁ, A.: Perspektíva pre mladých. In: Kysuce, roč. 10, č. 20, 2000.
- ERTLOVÁ, E.: Kysuce sú ako stvorené pre agroturistiku. In: Práca, roč. 55, č. 104, 2000.
- GERÁT, R.: Príležitosť pre smelých, podnikavých. In: Kysuce, roč. 10, č. 20, 2000.
- HAŽÍKOVÁ, I.: Agroturistické centrum v Korní lákadlom už od leta. In: Smer dnes, roč. 7, č. 38, 1997.
- HAŽÍKOVÁ, I.: Agroturistické centrum v Korní lákavé najmä pre gurmánov. In: Cieľ/Smer, roč. 52, č. 72, 1999.
- HAŽÍKOVÁ, I.: Chov kôz aktuálny aj na Kysuciach. In: Smer dnes, roč. 7, č. 124, 1997.
- HAŽÍKOVÁ, I.: Okresné mesto takmer bez ubytovania. In: Smer, roč. 7, č. 18, 1997.

- JANKÚ, J.: Pomoc Švajčiarov pri rozvoji turizmu na Hornom Považí a Kysuciach. In: Trend, roč. 5, č. 30, 1995.
- JEŽÍKOVÁ, Z.: Zelenú agroturistiku na Kysuciach. In: Žilinský večerník, roč. 10, č. 16, 2000.
- KYSUCE A KYSUČANIA. Kysucká encyklopédia, 3. časť: Kultúra (zost. GERÁT, R.). Kysucké múzeum, Čadca 1997.
- RAFAJ, E.: Kultúrne pamiatky okresu Čadca. In: Vlastivedný zborník Považia, roč. IX., Stredoslovenské vydavateľstvo, Banská Bystrica 1968.
- ŠKRABÁKOVÁ, A.: O vyžívaní poľnohospodárskej pôdy na Kysuciach. In: Kysucké noviny, roč. 1, č. 9, 2000.
- TOMČIAKOVÁ, I.: Roľník má robotu v krvi. In: Kysuce, roč. 9, č. 3, 1999.
- ÚRADNÍKOVÁ, D.: Agroturistika na Kysuciach. In: Smer dnes, roč. 5, č. 255, 1995.
- ZÁBOJNÍKOVÁ, M.: Pochúťky z domácej kuchyne. In: Slovenský profit, č. 40, 1996.